

CÂTEVA OBSERVAȚII ASUPRA FOLOSIRII TERMENULUI VREME ÎN FOLETUL NOVEL

ANDREEA-VICTORIA GRIGORE¹
Facultatea de Litere, Universitatea din București

SOME REMARKS ON THE USE OF THE TERM VREME (“WEATHER”)
IN FOLETUL NOVEL

Abstract

The aim of this paper is to investigate occurrences of the meteorological term VREME (“WEATHER”) in *Foletul novel*, a series of calendars translated from Italian into Romanian during the reign of Constantin Brâncoveanu (1688-1714). Being included in an ongoing descriptive-linguistic research dedicated to the language of meteorology, the paper adopts a diachronic perspective of study. This perspective has been recently used in both foreign and Romanian researches, with interesting results in various terminologies (linguistics, mathematics, politics etc.). Consequently, early weather forecasts which end predictions in the aforementioned calendars are examined in the present paper, with further attention given to VREME, a fundamental terminological unit in meteorology. The close analysis identifies four main types of determiners which accompany the term under scrutiny. These determiners range from adjectives inherently related to the meteorological domain (e.g. *noroasă* “cloudy”, *plioasă* “rainy”, *senină* “clear”) to adjectives with metaphorical meaning (e.g. *melancolică* “melancholic”, *veselă* “joyful”), as well as to qualifying adjectives or prepositional phrases. Moreover, different means of expressing the syntagm VREME INSTABILĂ (“UNSTEADY WEATHER”) are brought into discussion, while weather forecasts addressed to certain socio-professional categories are not omitted either.

Keywords: *descriptive-linguistic terminology, diachronic perspective, meteorological terminology, early weather forecasts, the term VREME (“WEATHER”), determiners.*

¹ **Andreea-Victoria Grigore** este doctorand în filologie la Universitatea din București, pregătind o teză de doctorat intitulată *Terminologia meteorologiei. O perspectivă descriptiv-lingvistică*. Este asistent în cadrul Departamentului de Lingvistică al Facultății de Litere, Universitatea din București. Predă cursuri practice de limba română studenților străini. Principalele domenii de interes sunt: terminologia, semantica, lexicologia, predarea și învățarea limbii române ca limbă străină. Până în prezent, a participat la colocviile internaționale organizate de Departamentul de Lingvistică, Facultatea de Litere, Universitatea din București (2010-2013) și a publicat în diferite volume colective articole care vizează aspecte lingvistice ale terminologiei meteorologiei; e-mail: av.grigore@yahoo.de.

1. Introducere

Prezenta lucrare are ca obiect câteva ocurențe ale unui termen fundamental din **terminologia meteorologiei** – VREME – în paginile *Foletului novel*, o serie de calendare traduse din italiană și redactate de Ioan Romanul în Țara Românească, în timpul domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu (1688-1714). Lucrarea își propune să identifice și să comenteze respectivele ocurențe, intrând în categoria analizelor terminologice descriptiv-lingvistice („externe”).

În aceeași ordine de idei, cercetarea de față vine în completarea unui studiu dedicat evoluției inventarului în **terminologia meteorologiei** (Grigore (sub tipar)), o trecere în revistă a principalelor aspecte care au marcat dezvoltarea **limbajului meteorologic** pe teren românesc. În esență, analiza care urmează va aprofunda o chestiune menționată anterior, anume varietatea construcțiilor care au la bază termenul VREME. Demersul nostru va aborda o perspectivă diacronică, cu rezultate deosebite nu numai în analize terminologice desfășurate pe plan intern (Bidu-Vrânceanu 2010b, 2010c; Toma 2010, 2012), ci și extern (Briu 2011, Sakhno 2011).

Potrivit unei periodizări sugerate de Gheorghe Chivu (2000: 26-29) pentru variantele stilistice ale limbii române, calendarele ce alcătuiesc corpusul lucrării aparțin celei de-a doua etape a epocii vechi, delimitate, în mod convențional, de deceniul de mijloc al secolului al XVII-lea și de anul 1780. Traducerile din *Foletul novel* sunt previziuni astrologice întocmite în spațiul italian în raport cu una dintre cele patru faze principale ale astrului selenar într-o lună calendaristică (lună nouă, primul pătrar, lună plină, al doilea pătrar) și fac parte din categoria textelor tehnice, alături de îndrumare în oficierea ritualurilor religioase și de scrieri laice, precum gromovnicele (*ibid.*: 124).

Scopul traducerilor după originale italienești este în întregime subscris împrejurărilor istorice în care apar, întrucât sunt oferite mai cu seamă informații de politică externă și diplomație, de interes pentru Constantin Brâncoveanu (Vîrtosu 1942: VI). În predicțiile astrologice se regăsesc și informațiile sociale sau cele meteorologice, acestea din urmă fiind organizate sub forma unor enunțuri de dimensiuni reduse, asemenea unor buletine meteorologice timpurii, care, cu puține excepții, încheie grupajul de știri alocat unei zile din calendar.

Înainte de a începe analiza propriu-zisă, este utilă o observație referitoare la structura lucrării noastre. În prima parte, intitulată *Repere teoretice*, vom oferi câteva considerente de natură teoretică privind importanța abordării diacronice (evolutive) în studiul terminologic. A doua secțiune (*Câteva observații asupra folosirii termenului VREME în Foletul novel*) reprezintă partea aplicativă a cercetării, cuprinzând înregistrarea și discutarea construcțiilor care au la bază termenul meteorologic adus în discuție. Lucrarea se încheie cu o subdiviziune denumită *Concluzii*, ce include observațiile rezultate în urma analizei realizate.

2. Repere teoretice

În ultima perioadă, atât cercetări terminologice românești (Bidu-Vrănceanu 2010b, 2010c; Toma 2010, 2012), cât și studii străine (Briu 2011, Sakhno 2011) au cunoscut o deplasare din ce în ce mai mare a interesului de la o perspectivă sincronică la una diacronică, în ciuda faptului că, în limitele comunicării strict specializate, sincronia primează. Situația este motivată de maniera de percepere a diacroniei în cele două direcții de cercetare a terminologiei.

Pe de o parte, în terminologia „internă”, normativ-onomasiologică sau cognitivă, făcută de specialiști pentru specialiști, preocuparea fundamentală este asigurarea unei comunicări univoce, precise, într-un domeniu de activitate (Bidu-Vrănceanu 2012: 14-15, 50). În consecință, caracterul în mod obligatoriu *sincronic* al terminologiei „interne” este dat de codificarea termenilor în domeniul respectiv la un moment dat (*ibid.*: 50).

Pe de altă parte, terminologia „externă” (descriptiv-semasiologică) își propune să descrie termenii ca fapte naturale. Specificul exprimării sensului specializat într-o terminologie sau descrierea termenilor sub aspectul trăsăturilor lingvistice avute constituie caracteristici ale terminologiei „externe”, justificând caracterul preponderent lingvistic al acestei orientări terminologice (*ibid.*: 14).

Diferiți cercetători, ca Maria Teresa Cabré, Loïc Depecker sau François Gaudin, consideră că obiectivele perspectivei diacronice în studiul terminologic sunt fie stabilirea originii și a modului de formare a termenilor, fie introducerea unor detalii social-istorice (*apud* Bidu-Vrănceanu 2012: 50).

Obiectivele precizate mai sus se regăsesc în lucrări terminologice de dată recentă, românești și străine. Pe plan intern, se remarcă o dublă abordare datorată evoluției domeniilor și a subdomeniilor sub aspectul formării și al relațiilor existente între ele. Prima abordare vizează acele domenii cu forme de manifestare (i.e., texte) care datează încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pentru care se observă o organizare în domenii și în subdomenii (Bidu-Vrănceanu 2012: 52). Un exemplu în acest sens este terminologia lingvisticii (Bidu-Vrănceanu 2010c: 49-72), lingvistica în sine fiind denotată, la sfârșitul secolului XVIII, cu termenul GRAMATICĂ. Dacă inițial lingvistica era împărțită în subdomenii clare (FONETICA, ORTOGRAFIA, SINTAXA și ETIMOLOGHIA – cu sensul de „morfologie”), treptat, acestea s-au specializat din ce în ce mai mult, dând naștere unor subdiviziuni precis definite (numai pentru FONETICĂ existând FONETICA GENERALĂ, FONETICA DESCRIPTIVĂ (STATICĂ), FONETICA ISTORICĂ (EVOLUTIVĂ), FONETICA INSTRUMENTALĂ (EXPERIMENTALĂ), FONETICA FUNCȚIONALĂ) (Bidu-Vrănceanu 2010c.: 50-55).

A doua abordare se bazează pe un parcurs evolutiv invers celui dintâi, deoarece dezvoltarea a început de la subdomenii și, ulterior, prin ierarhizări complexe, s-a ajuns la delimitarea domeniului (Bidu-Vrănceanu 2012: 52). O

ilustrare a acestui fapt este matematica (Toma 2010: 73-98), domeniu care, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cuprindea exclusiv subdomeniul aritmeticii (Toma 2010: 74). Din punct de vedere diacronic, a avut loc o specializare majoră, până la științele matematice din prezent, care includ subdomeniile clasice (algebra, analiza, geometria) și subsubdomenii (analiza funcțională, geometria diferențială, teoria numerelor) (Toma 2010: 77-78). Totodată, cu o frecvență scăzută, termenii urmează tendința de specializare instaurată în disciplinele matematice, inovarea fiind dovedită prin perechi de sinonime (termenii OBTUZ și CORP îi înlocuiesc pe cei utilizați anterior – TÂMPIT și, respectiv, TRUP) (Toma 2012: 83-89).

În opinia altor cercetători, importanța analizei evolutive rezidă în mobilitatea denotativă, manifestată în interiorul aceleiași limbi sau susținută printr-un studiu contrastiv între două ori mai multe limbi. În ambele situații, mobilitatea denotativă contribuie la evoluția raportului dintre tradiție și inovație, acordându-se o atenție deosebită variațiilor de interpretare și de codificare ale termenilor, care, într-un moment anume din diacronia lor, sunt impuși prin texte, dicționare, nomenclatoare și definiții (Bidu-Vrănceanu 2012: 58).

Mobilitatea denotativă este prezentă în terminologia lingvistică românească (Bidu-Vrănceanu 2010c: 49-72; vezi și Bidu-Vrănceanu 2012: 58-59), în care un termen științific ca ANALIZĂ, comun mai multor limbaje de specialitate, dezvoltă numeroase sensuri, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XX-lea (Bidu-Vrănceanu 2010c: 67-68). În lingvistică, diversificarea semantică se justifică prin progresul domeniului și al orientărilor metodologice, concretizându-se prin înregistrarea a 12 noi accepții. Folosirea sintagmelor fixe cu definiții specializate (ANALIZĂ FONETICĂ, ANALIZĂ FONOLOGICĂ, ANALIZĂ SEMICĂ etc.) asigură precizia unităților terminologice (*ibid.*).

Pe plan extern, o analiză diacronică și comparativă între franceză și germană a termenului politic DEMOCRAȚIE îmbină înregistrarea mobilității denotative dintr-o anumită perioadă de timp cu studierea contrastivă a celor două limbi (Briu 2011: 117-130). Discuția pornește de la un corpus care numără nu mai puțin de 43 de surse – dicționare, enciclopedii, texte filosofice și constituționale – din cultura franceză și din cea germană, apărute pe durata a trei secole (secolul al XVIII-lea – secolul al XX-lea). Cercetarea lingvistică riguroasă întocmită nu omite corelarea cu date extralingvistice, care pun în evidență, în cele două limbi europene analizate, variații semantice semnificative ale unui termen care, în aparență, nu ridică probleme de interpretare (Briu 2011: 127).

O cercetare similară se oprește asupra motivării și remotivării în diacronie a termenilor care fac referire la conceptul „parlament” (Sakhno 2011: 153-190). Respectivii termeni sunt preluați din câteva limbi europene slave sau germanice, nelipsind nici cei proveniți din limbi cu tradiție culturală (cum ar fi greaca, latina ori ebraica) (Sakhno 2011: 170). Analiza întreprinsă stabilește

interacțiuni și împrumuturi între diferite limbi europene prin legături semantice ce au la bază alte trei concepte apropiate celui de „parlament” („a gândi”, „a spune” și „a vorbi”) (*ibid.*: *passim*).

După o succintă prezentare a unor repere teoretice din literatura de specialitate, în secțiunea următoare ne vom îndrepta atenția asupra unor situații în care întâlnim diverse utilizări ale termenului meteorologic VREME în calendarele brâncovenești ce formează *Foletul novel*.

3. Câteva observații asupra folosirii termenului VREME în *Foletul novel*

Termenul VREME (cu varianta formală *vreamă*) este unul dintre componentele fundamentale ale **limbajului meteorologic** care, în traducerea din *Foletul novel*, beneficiază într-un mod interesant de utilizarea determinantilor (mai mult sau mai puțin specializați)². Ca atare, au fost inventariate patru tipuri principale de determinanți, pentru care este necesară o clasificare, criteriile fiind unele de natură lingvistică (exprimarea prin adjective sau prin grupuri prepoziționale) și extralingvistică (felul în care se manifestă, efectiv, starea vremii, cu fenomenele meteorologice care o însoțesc).³

În cadrul primului tip principal, se remarcă două clase speciale de determinanți. Pe de o parte, există o categorie de determinanți care nu sunt altceva decât *cuvinte derivate de la alți termeni meteorologici* (precum *călduroasă*, *friguroasă*, *noroasă*, *plioasă*, *răcoroasă*, *vânturoasă* – vezi exemplele (1)-(6)):

- (1) [*Luna plină, în 28 Maiu.*] [...] / *Vreamă călduroasă și senin.* (FN 1694: 33, s.n.)
- (2) *Ghenarie 6 dni, lună noao.* [...] / *Cheravale zice: [...] / Vreamă, măcar că senin, iară friguroasă.* (FN 1703: 129, s.n.)
- (3) *Octomvrie 27, luna noao, lumina lui Noemvrie.* / *Vreamă, noroasă, zăpadă, au ploae reace.* (FN 1695: 66, s.n.)
- (4) *șfertul cel dentău, în 22 Fevruarie.* [...] / *Vreamă, plioasă.* (FN 1694: 28, s.n.)
- (5) [*Aprilie / La 10, luna plină*] [...] / *Vreamă răcoroasă, cu umezeală.* (FN 1693: 8, s.n.)
- (6) *Noemvrie 3, șfertul dentău.* / *Vreamă, vânturoasă, iar zăpadă, să schimbă, senin.* (FN 1695: 66, s.n.)

Pe de altă parte, se observă existența celei de-a doua clase de determinanți din cadrul primului tip, a căror trăsătură comună este exprimarea prin *adjective care, semantic, trimit la anumite condiții atmosferice*. Absența fenomenelor meteorologice sau, cu alte cuvinte, prezența stării de calm

² În prezenta discuție, termenul *determinant* va fi utilizat în accepția vehiculată în Bidu-Vrânceanu (2010a: 22), drept component al unei sintagme terminologice.

³ Clasificarea tipurilor de determinanți, din care, însă, lipsește cel de-al patrulea tip, amintit în analiza de față, a fost precizată anterior în Grigore (sub tipar).

atmosferic este redată prin intermediul sintagmei *vreame liniștoasă* (vezi exemplul (7)) și a variantei sale *vreamea (...) liniștoasă* (exemplul (8)).

Existența unor condiții atmosferice deosebite determină folosirea unor determinanți între care se pot stabili relații semantice precum sinonimia (seria sinonimică (*vreame*) *închisă* – (*vreame*) *întunecată* – (*vreame*) *întunecoasă* din exemplele (9)-(11)) sau antonimia. Semnalăm faptul că seria sinonimică menționată intră în relație de antonimie cu sintagma *vreamea (...) senină*, prezentă în exemplul (12). Totodată, antonimia se stabilește între variantele formale *vreamea, umedă / vreamea (...) humedă* (regăsite în exemplele (13) și (14)) și construcția *vreamea, uscată* din exemplul (15):

- (7) [Dechemvrie /] La 9, șfertil du pre urmă [...] / Liniștoasă, vreamea. (FN 1693: 15, s.n.)
 (8) Februarie în 11 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, îaste liniștoasă. (FN 1701: 97, s.n.)
 (9) Îulie 23 dni, lună noaă. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, măcaru închisă, iar nădăjduescu bine. (ibid.: 107, s.n.)
 (10) Septemvrie 28, luna noao, lumina lui Octomvrie. / Vreamea, cu vânt, nestătătoare, noroașă și întunecată. (FN 1695: 65, s.n.)
 (11) Martie 21 dni, lună plină. / Cheravale zice: [...] / Vreamea, întunecoasă, cu ceva humezeală. (FN 1703: 134, s.n.)
 (12) Februarie 25, șfertil dentăiu. / Chăraval zice: [...] / Vreamea, mai mult senină. (FN 1699: 75, s.n.)
 (13) [Maïu /] La 9, luna plină [...] / Vreamea, umedă. (FN 1693: 9, s.n.)
 (14) Aprilie 11, șfertil dentăiu. / Vreamea, turburată, humedă, să schimbă, vânturi amestecate cu ploae. (FN 1695: 56, s.n.)
 (15) Luna plină, în 26 Îulie. [...] / Vreamea, uscată și frumoasă. (FN 1694: 36, s.n.)

Cel de-al doilea tip principal de determinanți are în vedere o exprimare a stării vremii prin *adjective calificative*, care se referă la caracterul său favorabil sau nefavorabil. Prin urmare, sunt înregistrate adjective uzuale, des întâlnite în comunicarea cotidiană, cum ar fi *bun, rău* sau *frumos* (vezi exemplele (16)-(18)). Uneori, pentru a nuanța caracterul favorabil al vremii, se recurge la superlativ absolut (exemplele (19)-(20)):

- (16) Luna noaă, în 14 Aprilie. [...] / Urmează vreamea bună. (FN 1694: 31, s.n.)
 (17) Aprilie 1, șfertil dentăi. / [...] Bragania zice: [...] / Vreamea rea, cu vânt și ploae. (FN 1704: 166, s.n.)
 (18) Februarie 19, luna noaă. / Chăraval zice: [...] / Vreamea, frumoasă și vânt. (FN 1699: 75, s.n.)
 (19) Dechemvrie 19 dni, șfertil dentăi. / Chăraval zice: [...] / Vreamea prea frumoasă. (ibid.: 87, s.n.)
 (20) Îulie 29 dni, șfertil dentăi. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, asa prea frumoasă. (FN 1701: 107, s.n.)

Al treilea tip principal de determinanți se bazează pe *adjective folosite cu sens metaforic*, care denotă, în egală măsură, condiții atmosferice excelente ori

neprielnice pentru o comunitate umană. Această categorie a determinantilor include cuvinte din sfera afectivă, precum *drăgăstoasă*, *melancolică* (*melanholică*), *nenorocită*, *posomorâtă* (*posomorătă*), *stricată*, *turburată* și *veselă* (*veaselă*) (exemplele (21), (22), (24)-(28)). Pentru doi dintre determinanții enumerați anterior, anume *melanholică* și *veaselă*, trebuie precizat faptul că am inventariat și utilizarea lor la superlativ absolut (vezi exemplele (23) și (29)):

- (21) *Avgust 7, șfertilul dentăi. / Vreamea, drăgăstoasă, apoi cu vânt, cu humezeală, să turbură.* (FN 1695: 62, s.n.)
 (22) *[Noemvrie / La 10, șfertilul du pre urmă] / Frig de voe și vreame melanholică.* (FN 1693: 14, s.n.)
 (23) *Dechemvrie / La 1, luna plină [...] / Vreamea, foarte melanholică.* (ibid.: 15, s.n.)
 (24) *[Octomvrie / La 3, luna plină [...] / Vreamea, nenorocită puținel.* (ibid.: 13, s.n.)
 (25) *Octomvrie 20 dni, șfertilul dentăiu. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, posomorătă.* (FN 1699: 85, s.n.)
 (26) *Junie 8 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, așa e de stricată, cât nu să poate spune!* (FN 1701: 105, s.n.)
 (27) *Lună plină, în 22 Noemvrie. [...] / Vreamea, turburată și cu umezeală.* (FN 1694: 42, s.n.)
 (28) *[Martie / La 26, luna noao [...] / Vreame veaselă și să începe a să încălzi aerul.* (FN 1693: 8, s.n.)
 (29) *Aprilie 4 dni, șfertilul dentăi. / Chieravale zice: [...] / Vreame prea veaselă.* (FN 1701: 100, s.n.).

În sfârșit, determinanții care însoțesc termenul VREME și care, simultan, sunt incluși în cel de-al patrulea tip principal sunt *grupurile poziționale*, pentru care am înregistrat patru ocurențe speciale:

- (30) *La 17, șfertilul du pre urmă [...] / Vreame de mijloc și căță pre pământ.* (FN 1693: 7, s.n.)
 (31) *[Octomvrie / La 17, luna noao [...] / Vreame împotrivică bătrânilor.* (ibid.: 14, s.n.)
 (32) *[Avgust / La 13, șfertilul du pre urmă [...] / Vreame de a păscui.* (ibid.: 12, s.n.)
 (33) *Septemvrie 4 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, de toamnă.* (FN 1701: 109, s.n.).

O situație aparte o întâlnim în exprimarea acelei condiții atmosferice pentru care buletinele meteorologice actuale fac uz de sintagma VREME INSTABILĂ. Specificul acestei situații constă în diferite modalități de exprimare, de la un determinant simplu (adesea un adjectiv sau un grup pozițional) la perifraze din ce în ce mai complexe sau chiar propoziții relative (vezi exemplele (40) și (41)). Se constituie în acest fel o serie sinonimică diversă, în cadrul căreia demne de menționat sunt perechile de variante *nestătățoasă / nestătătoare* și *schimbățoasă / schimbătoare* (exemplele (35)-(36), respectiv (37)-(38)), care reprezintă o dovadă că, în epocă, norma lingvistică nu este bine stabilită:

- (34) *Junie / La 1, șfertilul dentăiu [...] / Vreamea, amestecată.* (FN 1693: 10, s.n.)
 (35) *Avgust / La 5, luna plină [...] / Vreamea, nestătățoasă.* (FN 1693: 12, s.n.)

- (36) *Aprilie 26 dni, șfertil de pe urmă. / Cheravale zice: [...] / Vreame nestătătoare.* (FN 1703: 137, s.n.)
- (37) *Mai 18, luna plină. / Vreamea, schimbăcoasă, vânt, nor.* (FN 1694: 58, s.n.)
- (38) *Luna plină, în 30 dni, Martie. Vreamea ceriului, schimbătoare; iar mai schimbătoare vor fi întâmplările luneiști – unii vor râde, alții vor plânge.* (FN 1694: 30, s.n.)
- (39) *[Iunie /] La 15, șfertil du pre urmă [...] / Vreame de mijloc și, cu câte ceva răcală.* (FN 1693: 10, s.n.)
- (40) *[Aprilie /] La 25, luna noao [...] / Vreamea, jumătate senin, jumătate turburată.* (FN 1693: 9, s.n.)
- (41) *[August /] La 21, luna noao [...] / Vreame care nu să poate hotără adevărat.* (FN 1693: 12, s.n.)

În privința modalităților interesante de exprimare a stării atmosferice denumite azi prin VREME INSTABILĂ, se cuvine să amintim și o modalitate figurativă, metaforică, în care substantivul GĂLCEAVĂ („ceartă (manifestată prin vociferări, discuții aprinse etc.)”, DEXI 2007: 806) devine un corespondent mai mult decât sugestiv pentru sintagma științifică modernă INSTABILITATE ATMOSFERICĂ sau DINAMICĂ (definită ca „instabilitatea mișcărilor particulelor de aer sau, mai frecvent, a perturbațiilor ondulatorii ale aerului în mișcare” – DMC 2003: 119):

- (42) *[șfertil cel dentăi, în 22 Maiu.] [...] / Gălceavă, în aer.* (FN 1694: 33, s.n.)

La nivel stilistic, se observă ocurența unui tipar exclamativ în detrimentul celui enunțiativ în care sunt organizate informațiile meteorologice și pe care l-am ilustrat până în acest punct al discuției noastre. Textul manuscriselor brâncovenești conține variante interesante ale tiparului exclamativ, utilizate pentru a transmite buletinele meteo, care, însă, se pare că nu sunt decât niște traduceri fidele ale datelor existente în originalele italienești (Virtosu 1942: XLI). Exclamațiile, în esență, unele retorice (într-un singur caz, reprodus mai jos la exemplul (48), o exclamație de acest fel este alăturată unei interogații retorice), provoacă un efect stilistic cu totul deosebit într-un discurs care se dorește a fi unul tehnic, prin definiție, lipsit de mijloace artistice:

- (43) *șfertil dentăiu, în 16 Septemvrie. [...] / O, ce vreame bună! (ibid.: 39)*
- (44) *șfertil cel du pre urmă, în 30 Noemvrie. [...] / Vreamea, nu poate fi mai frumoasă! (ibid.: 42)*
- (45) *Junie 8 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreamea, așa e de stricată, cât nu să poate spune! (FN 1701: 105)⁴*
- (46) *Junie 25 dni, șfertil de pe urmă. / Cheravale zice: [...] / Vreamea: o, ce căldură, nu să mai poate răbda! (ibid.: 142)*

⁴ Exemplul (45) a mai fost furnizat în momentul analizării determinanților metaforici care însoțesc termenul VREME (vezi *supra* exemplul numerotat (26)). În scopul facilitării discuției de față, a fost reluat și renumerotat.

- (47) *Țulie 24 dni, șfertul de pe urmă. / Cheravale zice: [...] / Vreamea: o, ce înnădușeală!* (ibid.: 145)
(48) *Avgust, 31 dni, lună noao. / Cheravale zice: [...] / O, că frumoasă vreame! Nu ăaste așa?* (ibid.: 147)
(49) *Octo<m>vrie 14 dni, lună plină. / Cheravale zice: [...] / O, ce vreame bună de vānat!* (ibid.: 151).

Datorită faptului că meteorologia este o știință cu un impact social larg, informațiile meteorologice se adresează societății în ansamblu, nu doar anumitor pături socio-culturale și profesionale, cum se întâmplă în alte domenii științifice precum lingvistica, matematica sau medicina. Interesul social larg al meteorologiei determină existența unor niveluri de utilizare diferite, în funcție de gradul de specializare avut de publicul (avizat sau, dimpotrivă, profan) căruia îi este adresat un discurs cu tematică meteorologică (vezi Grigore 2011, 2012).

Cu toate acestea, în numeroase buletine meteorologice aflate în stare incipientă în *Foletul novel* se constată apariția unor formulări care interesează în bună măsură nu atât societatea, cât mai ales o anumită clasă socio-profesională. Este vorba despre navigatori – exemplul (50), agricultori – exemplul (51), pescari – exemplul (52), vânători sau oameni care își petrec timpul liber la vânătoare – exemplele (53) și (54):

- (50) *Aprilie / La 3, șfertul dentăiu [...] / Vreamea, nu prea bună pentru corăbieri: pātră mărunță și tunet.* (FN 1693: 8, s.n.)
(51) *Avgust 30, luna plină. / Chīaraval zice: [...] Vreamea, va fi bună pentru culesul viilor.* (FN 1699: 83, s.n.)
(52) *[Avgust /] La 13, șfertul du pre urmă [...] / Vreame de a păscui.* (FN 1693: 12, s.n.)⁵
(53) *Octo<m>vrie 2 dni, lună plină. / Chieravale zice: [...] / Vreame bună de vānat.* (FN 1701: 111, s.n.)
(54) *Avgust 23 dni, șfertul de pe urmă. / Cheravale zice: / [...] Vreamea: frumoase zile pentru vānātoare.* (FN 1703: 147, s.n.).

Într-o singură ocazie, predicția meteorologică este destinată unei anumite categorii de vārstă, în speță, bătrānilor. Această unică prognoză își datorează, probabil, apariția prin faptul că vārstnicii reprezintă un grup social aparte al unei comunități, căruia trebuie să i se acorde o atenție sporită, deoarece poate fi afectat în urma schimbărilor atmosferice sau a unor fenomene meteorologice de o anumită intensitate:

- (55) *[Octomvrie / La 17, luna noao [...]] / Vreame înpotrivnică bătrānilor.* (FN 1693: 14, s.n.)⁶

⁵ Exemplul (52) a fost deja oferit în discuția despre determinanții care însoțesc termenul VREME (vezi *supra* exemplul (32)).

⁶ Exemplul (55) a fost oferit anterior, fiind numerotat, inițial, ca exemplul (31).

4. Concluzii

În încheierea discuției despre utilizarea termenului VREME în paginile *Foletului novel*, vom enunța câteva considerații finale cu privire la ocurențele semnificative ale acestui component important din **limbajul meteorologiei**.

Lucrarea de față a pornit de la necesitatea de a investiga un aspect din **terminologia meteorologică** dintr-o perspectivă lingvistică diacronică. În consecință, a fost abandonată analiza sincronică în favoarea celei diacronice (evolutive), pe cât de puțin studiate, pe atât de interesante, cu rezultate deosebite în studiile terminologice recente, deopotrivă românești (mai ales, Bidu-Vrăncanu 2010b, 2010c, Toma 2010) și străine (Briu 2011, Sakhno 2011).

Continuând o lucrare precedentă rezervată evoluției inventarului de termeni meteorologici, cercetarea noastră a aprofundat clasificarea determinantilor care însoțesc termenul VREME, identificând, cu această ocazie, patru tipuri principale. Demn de remarcat este primul tip, care conține două categorii speciale de determinanți, strâns legați de domeniul meteorologic. Drept urmare, s-au înregistrat ca determinanți cuvinte derivate de la alți termeni esențiali din meteorologie (*călduroasă, friguroasă, noroasă, ploioasă* etc.), dar și adjective care, din punct de vedere semantic, se referă la diferite condiții atmosferice (*închisă, senină, umedă, uscată* etc.).

În altă ordine de idei, s-au întâlnit trei tipuri variate de determinanți care nu fac uz de termeni inerenți domeniului meteorologic. Analiza noastră s-a oprit asupra adjectivelor din comunicarea de zi cu zi (de exemplu, *bun, rău, frumos*), a adjectivelor cu sens metaforic (*drăgăstoasă, melancolică, posomorâtă, veselă* etc.) și a grupurilor prepoziționale, construite, mai ales, cu ajutorul prepoziției *de*.

O atenție deosebită s-a acordat modalităților multiple de exprimare din prognozele meteorologice a sintagmei VREME INSTABILĂ. Alături de determinanți simpli precum *amestecată, nestătătoare* sau *schimbătoare*, starea de instabilitate atmosferică a fost redată lingvistic prin perifraze cu un grad ridicat de complexitate ori prin propoziții relative, ajungându-se chiar la o modalitate figurativă, ca utilizarea substantivului *gâlceavă*.

Acestor exemplificări ale limbajului metaforic li se adaugă tipare exclamative și determinanți (*nestătătoare / nestătătoare, schimbătoare / schimbătoare* etc.) aflați în variație liberă, a căror apariție este, într-o oarecare măsură, explicată prin faptul că stilul tehnico-științific, căruia îi aparține *Foletul novel*, se află într-o fază timpurie de dezvoltare, iar rigurozitatea care îl caracterizează nu se manifestă la un nivel maxim.

Nu în ultimul rând, informația meteorologică referitoare la starea probabilă a vremii este, adeseori, livrată sub forma unor buletine meteorologice care nu se adresează întregii societăți, ci strict unor categorii socio-profesionale,

dependente de o prognoză meteo favorabilă (de pildă, navigatori, agricultori, pescari sau vânători).

BIBLIOGRAFIE

- Bidu-Vrănceanu, A., 2010a, „Terminologie și terminologii. Stadiul cercetărilor”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 9-30.
- Bidu-Vrănceanu, A., 2010b, „Terminologia agricolă / agronomică”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 33-48.
- Bidu-Vrănceanu, A., 2010c, „Terminologia lingvistică”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 49-72.
- Bidu-Vrănceanu, A., 2012, „Terminologia, interpretări și reinterprețări”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2012: 9-72.
- Bidu-Vrănceanu, A. (coord.), 2010, *Terminologie și terminologii*, volumul I, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, A. (coord.), 2012, *Terminologie și terminologii*, volumul al II-lea, București, Editura Universității din București.
- Briu, J.-J., 2011, „«démocratie/Demokratie»: variation du sémantisme des deux termes du 18e au 20e siècle”, în J.-J. Briu (ed.) 2011: 117-130.
- Briu, J.-J. (ed.), 2011, *Terminologie (I): analyser des termes et des concepts*, Bern, Peter Lang SA, Éditions scientifiques internationales.
- Cabré, M. T., 1998, *La terminologie. Théorie, méthode et applications*, Paris, Presses de l'Université d'Ottawa et Armand Colin.
- Chivu, Gh., 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variantele stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Depecker, L., 2002, *Entre signe et concept. Éléments de terminologie générale*, Paris, Presses Sorbonne Nouvelle.
- Gaudin, F., 2003, *Socioterminologie. Une approche sociolinguistique de la terminologie*, Bruxelles, De Boeck et Larcier, Éditions Duculot.
- Grigore, A.-V., 2011, „Variația discursivă în terminologia meteo”, în R. Zafiu, C. Ușurelu, H. Bogdan Oprea (eds.) 2011: 259-267.
- Grigore, A.-V., 2012, „Termenii din meteorologie. Între terminologia lexicală și terminologia discursivă”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2012: 161-183.
- Grigore, A.-V. (sub tipar), „Evoluția inventarului în terminologia meteorologiei. Niveluri de utilizare”, în volumul celui de-al Cincilea Simpozion Internațional de Lingvistică (București, 27-28 septembrie 2013), Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, Academia Română.
- Sakhno, S., 2011, „Les députés du Parlement russe pensent-ils? Autour du concept de «parlement»: analyse en synchronie et en diachronie de certains termes de langues européennes”, în J.J. Briu (ed.) 2011: 153-190.
- Toma, A., 2010, „Terminologia matematică”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2010: 73-98.
- Toma, A., 2012, „Terminologia matematică – analiză lexicală și discursivă”, în A. Bidu-Vrănceanu (coord.) 2012: 75-93.
- Virtosu, E. (ed.), 1942, *Foletul novel. Calendarul lui Constantin vodă Brâncoveanu. 1693-1704*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului.
- Zafiu, R., C., Ușurelu, H. Bogdan Oprea (eds.), 2011, *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Al 10-lea Colocviu al Catedrei de Limba Română (3-4 decembrie 2010)*, volumul I, *Gramatică și fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie și filologie* București, Editura Universității din București.

Surse

FN = *Foletul novel*, tradus de Ioan Romanul sau Ion Frâncul, [Țara Românească], 1693-1704, în Emil Vîrtosu (ed.) 1942: 1-172.

Dicționare

DEXI 2007 – *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, coord. Eugenia Dima, Chișinău, Editura Arc Gunivas.

DMC 2003 – *Dicționar de meteorologie și climatologie*, Sterie Ciulache, Nicoleta Ionac, București, Editura Ars Docendi.